

5.Sınıf Sosyal Bilgiler Konu Özetleri

3.Ünite : İnsanlar, Yerler ve Çevreler
Konu : Afetler ve Çevre Sorunları

Yeryüzünde canlı yaşamını olumsuz etkileyen çeşitli olaylar meydana gelmektedir. Bu olayların bir kısmı insan etkisi ile gerçekleşirken bazılarının gerçekleşmesinde insan etkisi yoktur. Doğada kendiliğinden meydana gelen, can ve mal kaybına neden olan olaylara doğal **afet** denir. Doğal afetler çok kısa bir zamanda meydana gelirler. Deprem, sel, çığ, heyelan ve orman yangını doğal afetlere örnektir.

Doğal afetlerin özellikleri şunlardır:

- ✓ Gerçekleşmesinde canlıların etkisi yoktur.
- ✓ Çoğu zaman engellenmesi mümkün değildir.
- ✓ Can ve mal kaybına neden olabilen tehlikeli olaylardır.
- ✓ Çok kısa bir zaman diliminde meydana gelir.

Deprem: Deprem, yer kabuğunda biri-ken enerjinin aniden boşalması sonucunda meydana gelir. Deprem sonucu meydana gelen titreşimler geçtikleri ortamı ve yeryüzünü sarsarak yıkıcı etkiye sebep olabilir. Deprem, ülkemizde en fazla can ve mal kaybına yol açan doğal afetlerden biridir. Geçmiş yıllarda depremler sonucunda birçok insan hayatını kaybetmiş veya yaralanmıştır. Deprem sonucunda önemli miktarda maddi zarar da ortaya çıkar. Yanardağların püskürmesi ve yer altındaki mağaraların çökmesi de depremlerin oluşum nedenleri arasındadır. Deprem, insan etkisi olmadan gerçekleşen bir doğal afettir. Ancak insanların deprem öncesinde yaptığı hatalı davranışlar, deprem sonucunda meydana gelen can ve mal kaybı miktarını etkiler. Depremin insanlar üzerindeki etkisini önlemek için aşağıdaki unsurlara dikkate edilmelidir.

- ✓ Konutların içinde yeterli güvenlik önlemleri alınması (kitaplık, mutfak dolabı gibi yüksek yapılı cisimlerin duvara sabitlenmesi)
- ✓ Konutların yumuşak zemin ve fay hatları üzerine yapılmaması
- ✓ Konut yapımında kullanılan malzemenin dayanıklı ve kaliteli olması
- ✓ Konutların inşaat yönetmeliklerine uygun yapılması

Sel: Karların erimesi ve yağmurun fazla yağması sonucunda su kaynaklarının seviyesi yükselir. Bu suların, geçtiği yerlere zarar vermesiyle sel meydana gelir. Sel sonucunda akarsular ve barajlar taşabilir. Bununla birlikte yerleşim yerleri, tarım alanları veya kara yolları sular altında kalabilir. Sel, can ve mal kaybına yol açabilen bir doğal afettir. Sel, ülkemizde en fazla Rize, Ordu, Artvin ve çevresinde görülür. Ormanlık alanlardaki ağaçların gelişigüzel kesilmesi, ormanların yakılması, dere yataklarına konut yapılması selin zararlarını artıran insan faaliyetlerine örnektir.

Çığ: Dağlık ve engebeli yerlere sürekli kar yağması sonucunda yamaçlarda kar birikir. Biriken kar kütlelerinin aşağıya doğru hareket etmesi sonucu meydana gelen doğal afete **çığ** denir. Çığ gerçekleşirken kar birikintisi, önüne çıkan ne varsa sürükleyerek can ve mal kaybına

neden olabilir. Çığ, yolların kapanmasına ve ulaşımda aksamalara yol açabilir. Rüzgar, şiddetli bir ses veya patlama çığa sebep olan etkenlerdendir.

Heyelan: Dik yamaçlarda bulunan toprağın veya kayaçların aşağıya doğru hareket ederek kaymasına **heyelan** denir. Heyelan genellikle yağışın fazla olduğu ve karların erimeye başladığı dönemlerde gerçekleşir. Ülkemizde heyelan en fazla Karadeniz kıyılarında görülür. Çünkü Karadeniz kıyılarında arazi eğimlidir ve yağış fazladır.

Orman Yangını: Ülkemizde orman yangınları genellikle ormanlık alanlara bırakılan cam kırıklarının, söndürülmeden bırakılan si-gara izmaritlerinin, piknik ve anız ateşlerinin etkisiyle çıkmaktadır. Ancak nadiren de olsa doğal nedenlerle orman yangınları meydana gelebilmektedir. Ormanlık alanlara yıldırım düşmesi veya aşırı sıcaklar orman yangınlarının doğal nedenlerine örnektir.

Dünya nüfusunun son yıllarda hızla çoğalması ve sanayileşme süreciyle birlikte çevre sorunları artmıştır. Havanın, suyun, toprağın kirlenmesi ve erozyon önemli çevre sorunlarıdır.

Hava Kirliliği: Sağlık açısından zararlı olan gazların havadaki miktarının normalden fazla olmasına **hava kirliliği** denir. Hava kirliliği bitkilerin gelişimini olumsuz etkiler. İnsanlarda solunum yolları hastalıklarına, hayvanların yaşamlarını kaybetmelerine neden olabilir. Otomobillerin egzoz gazları, sanayi tesislerinin filtre edilmemiş bacalarından çıkan dumanlar, aşırı miktarda kullanılan deodorant ve spreyler hava kirliliğinin sebeplerinden bazılarıdır.

Su Kirliliği: Su kaynaklarının çeşitli etkenlerle kirlenmesine **su kirliliği** denir. Su kirliliğinin olduğu yerlerde insanlar içme suyuna ulaşmakta zorluk yaşar, su kaynaklarında balık ölümleri görülür. Sanayi tesislerinin atıkları, su kaynaklarına karışan kanalizasyon atıkları, konutlarda ve sanayide oluşan atık yağlar su kirliliğinin sebeplerinden bazılarıdır.

Toprak Kirliliği: Evsel atıkların doğaya rastgele bırakılması, tarımda aşırı gübreleme ve sanayi atıkları toprak kirliliğine neden olmaktadır. Toprak kirliliğinin olduğu yerlerde tarımsal faaliyetler azalır, bitkilerin gelişimi yavaşlar, canlıların doğal yaşam alanı bozulur.

Erozyon: Bitki örtüsü bakımından fakir ve eğimli yamaçlarda bulunan toprağın su, rüzgar vb. etkilerle aşındırılarak başka yerlere taşınmasına **erozyon** denir. Erozyon sonucunda toprağın verimli olan üst kısmı başka yerlere taşınır. Ülkemizde ormanların az olduğu Konya ve Karaman çevresi erozyonun en çok görüldüğü yerlerdir. Erozyonu artıran nedenleri şöyle sıralayabiliriz:

- ✓ Aşırı ve şiddetli yağış
- ✓ Bitki örtüsünün bilinçsizce yok edilmesi
- ✓ Toprağın eğim yönünde sürülmesi
- ✓ Meralarda hayvanların aşırı otlatılması

Erozyonu önlemek için alınması gereken önlemlerden bazıları aşağıda verilmiştir:

- ✓ Boş araziler ağaçlandırılmalıdır.
- ✓ Tarım arazileri eğime dik sürülmelidir.
- ✓ Mera hayvancılığı yerine besi hayvancılığına önem verilmelidir.
- ✓ Tarlalar aşırı sulanmamalıdır.

Küresel ısınma: Dünya'mızı çevreleyen at-mosferde canlıların yaşamlarının devam etmesini sağlayan gazlar bulunur. Atmosferin canlı yaşamına katkılarından biri de Güneş'ten gelen ve Dünya'dan uzaya yansıyan ışınların bir kısmını tutmaktır. **Sera etkisi** adı verilen bu olay Dünya'nın gündüzleri aşırı sıcak, geceleri ise aşırı soğuk olmasını önler. Sanayi tesislerinden atmosfere salınan bazı gazlar güneş ışığını tutarak sera etkisinde artışa neden olur. Bunun sonucunda Dünya'mızın ortalama sıcaklığında artış meydana gelir. Küresel ısınma, sera etkisindeki artışla birlikte Dünya atmosferinin ortalama sıcaklığının artması durumudur. **Küresel ısınma**, su kaynaklarındaki buharlaşma hızını artırır. Bu durum, canlıların içme ve kullanma suyuna ulaşmalarını önler. Dünya'mızın ortalama sıcaklığının artmasıyla birlikte buzullar erimeye başlar. Bu da buzullarda yaşayan canlıların yaşamını tehdit eder ve kıyıya yakın yerleşim birimlerinin sular altında kalmasına yol açabilir.